

بررسی می‌کند، اما انتخاب راه حل را به خواننده وامی‌گذارد. وی امیدوار است کتاب حاضر بتواند نگرشی ابتدایی به مسائل فلسفی که حتی‌المقدور واضح و بیواسطه است در اختیار خواننده بگذارد. نیگل به مسائل و سوالات انتزاعی فلسفه نمی‌پردازد. قصد او این است که سوالات و مسائلی را بررسی کند که هر فرد در زندگی خود زمانی با آنها مواجه می‌شود. او سوالاتی را هدف قرار می‌دهد که همیشه گریبانگیر انسان بوده و حل آنها همیشه حیاتی محسوب می‌شده است. از اینرو شاید بتوان اثر حاضر را داخل در حوزه فلسفه کاربردی (نه فلسفه محض) دانست.

در فصل اول کتاب نویسنده به طرح مطلب و روش کار خود می‌پردازد. او به توصیف تفاوت‌های فلسفه و سایر علوم می‌پردازد و دلمشغولی فلسفه را پرسش درباره آراء و نظرات بسیار متداول که توسط علوم دیگر پیشفرض گرفته می‌شود - همانند اشیاء در فیزیک، اعداد در ریاضیات، معرفت در تمام علوم و... - معرفی می‌کند. او می‌نویسد ما غالباً نمی‌توانیم بدون پذیرفتن مفاهیمی چون زمان، عدد، معرفت، زبان، درست و نادرست و غیره گذران زندگی کنیم؛ در فلسفه مادرباره خود این مفاهیم به کاوش می‌پردازیم. هدف فلسفه این است که درک ما را از جهان و نیز از خودمان اندکی عمیق‌تر سازد. در انتهای مقدمه، نیگل ابزار امیدواری می‌کند که نگرشی ابتدایی و حتی‌المقدور بی‌واسطه به مسائل فلسفی در اختیار خواننده قرار دهد:

فصل دوم تحت عنوان «چگونه چیزی را می‌شناسیم؟» با طرح آراء شکاکان در مورد وجود جهان خارجی آغاز می‌شود. سپس شبهه خواب و رؤیای دائمی طرح شده و به نقد و بررسی پرداخته می‌شود. جوابهای شکاکان و نیز نقد مجدد آنها بتدریج در ادامه فصل بررسی می‌گردد. بدنبال آن اشکال افراطی‌تر شکاکیت و جواب‌های منتقدین آنها، از جمله دیدگاه

این زمینه انجام نگرفته است. البته اخیراً ترجمه‌هایی در این زمینه انجام می‌شود و این امید است که ترجمه اینگونه میتون پنجره گشوده‌ای بسوی خلق آثاری از این قسم باشد. کتاب حاضر یکی از کتابهایی است که برای آشنا ساختن مبتدیان و نوجوانان علاقمند به فلسفه تالیف شده است. این کتاب برای اولین بار در سال ۱۹۸۲ به چاپ رسید و آخرین چاپ آن در سال ۱۹۹۸ صورت پذیرفته است.

نویسنده این کتاب، توماس نیگل، امیدوار است که کتاب حاضر برای آندسته از دانش‌آموزان با هوش دبیرستانی که گرایشی به عقاید انتزاعی و استدلالهای نظری دارند جالب باشد، گرچه احتمال می‌دهد که بیشتر خوانندگان این کتاب نیز در سنین دانشجویی یا احياناً در دوران بالاتر باشند.

او در این کتاب مستقیماً و بی‌واسطه به بررسی ۹ مسأله فلسفی می‌پردازد، مسائلی که اغلب انسانها در دوران ۱۴ سالگی، وقتی شروع به تفکر درباره مسائل فلسفی می‌کنند، با آنها مواجه می‌شوند. مسائلی از این قبیل: چه چیزی واقعاً وجود دارد؟ آیا ما قادریم چیزی بدانیم؟ آیا حیات معنایی دارد؟ آیا مرگ پایان کار است؟ بطور کلی مسائلی که در ۹ فصل این کتاب مطرح می‌شود هر کدام به شاخه‌ای از فلسفه مربوط می‌شود: معرفت‌شناسی، فلسفه اخلاق، فلسفه سیاست، مابعدالطبیعه، فلسفه زبان، فلسفه ذهن و مسائل عمومی فلسفه. نیگل نمی‌خواهد تمام این مسائل را حل نموده و جوابی به آنها بدهد. او می‌خواهد بطریقی بسیار ساده این مسائل را معرفی نماید و با اشاره به راه‌حل‌های موجود، به خواننده امکان دهد تا خود بتواند درباره آنها بیان‌بیشد و در صورت امکان راه حلی پیدا کند. وی ابتدا خواننده را در مورد مسائل مذکور به تفکر وامی‌دارد و سپس راه‌حل‌های موجود و نواقص آنها را

اغلب روانشناسان و متخصصین علوم تربیتی متفق‌القولند که اگر بخواهیم استعدادهای فکری و توانایی‌های ذهنی افراد را به بهترین وجه شکوفا سازیم باید از کودکی‌شان شروع کنیم. کشورهای غربی به این مهم توجه داشته و مدتهاست که برنامه‌هایی را در این زمینه به اجرا گذاشته‌اند. آنها با بازورکردن خلاقیت‌های ذهنی کودکان خود آینده کشور خود را تضمین می‌نمایند.

تأسیس پژوهشگاههایی برای تحقیق در مورد فلسفه و فعالیت‌های فکری کودکان، برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی، انتشار کتب ویژه کودکان در زمینه فلسفه و دایر کردن کلاس‌هایی در سطح بین‌المللی نمونه‌هایی از فعالیت‌های انجام یافته است. بیش از سی سال است که این فعالیت‌ها بطور رسمی پی‌گیری شده‌اند و اخیراً ما شاهد برگزاری نهمین (۱) دوره کنفرانس‌های بین‌المللی در این زمینه بودیم.

اما در ایران متأسفانه چه در زمینه فلسفه غرب، چه در زمینه فلسفه اسلامی، متونی برای استفاده جوانان و مبتدیان وجود نداشته است. عده‌ای از اساتید و متخصصان فلسفه مشغول تحقیق‌های عمیق خود بوده‌اند، عده‌ای مشغول مشکلات فکری موجود و عده‌ای دیگر مشغول مشکلات زندگی. البته در کشورهای پیشرفته نیز این کار بدون حمایت‌های مالی دولت و سایر نهادها صورت نگرفته است، اما مسأله این است که در ایران اساتید فلسفه خود در رئوس نهادهای دولتی نیز حضور دارند و با وجود این کار قابل توجهی در

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

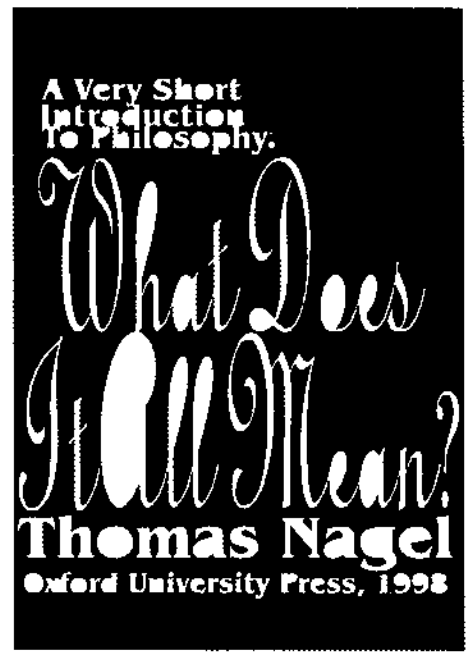
سعید ناجی

کندوکاو فلسفی برای نوجوانان

What Does It All Mean?

A Very Short Introduction To Philosophy.

Thomas Nagel, Oxford University Press, 1998.

تحقیق‌گرایی (verificationism) در این زمینه مطرح می‌گردد. در انتهای فصل به طرح و نقد مخمضه خود محوری (ego centric predicament)، بعنوان یکی از مشکلات طرح شده توسط شکاکان، پرداخته می‌شود. نتیجه‌ای که در انتهای فصل می‌آید این است که باید پذیرفت باور جدی به این مطلب که هر چه در جهان ماست واقعاً وجود ندارد، عملاً غیر ممکن است. پذیرش (وجود) جهان خارجی توسط ما غریزی و بسیار قوی است؛ ما با استدلال‌های فلسفی نمی‌توانیم از این امر غریزی رهایی یابیم.

نیگل در خاتمه این فصل، ما را برای انتخاب در سه سؤال اساسی مختار می‌گذارد:

۱- آیا چنین امکانی معنادار است که درون ذهن شما، تنها شیئی موجود باشد، یا حتی اگر جهانی خارج از ذهن شما وجود داشته باشد، کاملاً با آنچه شما آنگونه‌اش می‌پندارید بی‌شبهت باشد؟

۲- اگر این موارد ممکن باشند، آیا شما راهی خواهید یافت تا نادرستی واقعی آنها را برای خودتان اثبات کنید؟

۳- اگر شما نتوانید ثابت کنید که چیزی خارج از ذهنتان وجود دارد، آیا ادامه اعتقاد به وجود جهان خارجی بهر صورت کار درستی است؟

در فصل سوم به مسائل اذهان دیگر و نحوه قبول وجود آن و نحوه اعتماد ما به ارتباط با آنها پرداخته می‌شود. ما حتی اگر علاوه بر وجود ذهن خود به وجود جهان و عالم طبیعت نیز قائل باشیم، بنظر می‌رسد باز هم نوع خاصی از شکاکیت باقی است، شکاکیت دریاب ماهیت و یا حتی وجود اذهان یا تجاربی دیگر، غیر از ذهن و تجارب خودمان. ما چقدر می‌توانیم از آنچه در اذهان دیگران رخ می‌دهد اطلاع یابیم؟ ما فقط می‌توانیم جسم مخلوقات دیگر، از جمله انسان را ببینیم. اینها مسائل و سؤالاتی است که در این فصل

مطرح و بررسی می‌گردد.

بحث با یک سؤال ساده آغاز می‌شود. وقتی شما همراه دوستتان یک بستنی شکلاتی (از یک نوع) می‌خورید از کجا می‌دانید مزه بستنی در ذائقه او مشابه مزه آن در ذائقه شماست؟

نتیجه‌ای که در انتهای این فصل گرفته می‌شود اینست که اگر واقعاً جز در مورد خودمان قادر به مشاهده تجارب درونی نیستیم پس نمی‌توانیم به صرف‌نظر افکندن به درون یک درخت بگوئیم که درخت تجربه‌ای ندارد. همانگونه که نمی‌توانیم با دیدن یک کرم هم بگوئیم کرم تجربه‌ای ندارد.

فلسفه ذهن یکی از شاخه‌های جدید فلسفه است و متأسفانه در کشورمان در این زمینه کاری قابل توجه انجام نگردیده است. فصل چهارم تحت عنوان مساله ذهن - جسم به یکی از مسائل اساسی این شاخه از فلسفه می‌پردازد. در این فصل آرای مختلف در این زمینه از جمله دیدگاه‌های دوگانه‌انگاری^(۱)، فیزیکیالیسم^(۲)، ماتریالیسم و... با مثال‌های ساده‌ای توضیح داده می‌شود. پس از ارائه آراء و نظریات مختلف، نیگل در انتهای فصل اینگونه می‌نویسد: ...دلایل علیه نظریه فیزیکی محض در توجیه شعور بحدی قوی است که به نظر نمی‌رسد توجیه کل واقعیت با یک نظریه فیزیکی ممکن باشد. علوم فیزیکی با کنار گذاشتن ذهن از میان امور مورد بررسی خود پیشرفت کرده‌اند. اما شاید چیز دیگری نیز در جهان وجود داشته باشد، چیزیکه نمی‌توان با علم فیزیکی به درک آن نائل شد. چنانکه از عنوان فصل پنجم، معنی کلمات، برمی‌آید، این فصل مربوط به فلسفه زبان است. معنای کلمات از کجا می‌آیند و چه چیزی بین معنای یک کلمه و مصداق آن ارتباط برقرار می‌کند؟ بعنوان مثال، کلمه‌ای همچون توتون چگونه معنایی چنین فراگیر پیدا می‌کند که تمام توتون‌های جهان - چه در گذشته و

آینده، چه در چین یا آمریکا - را فرا می‌گیرد؟ این موضوعی است که بررسی آن تا انتهای فصل پنجم ادامه می‌یابد.

اختیار عنوان فصل ششم است. سؤال این است که آیا ما موجوداتی مختاریم؟ ابتدا مثالی از یک اتفاق روزمره زده می‌شود و بوسیله آن مسائل مربوط به اراده و اختیار مورد بررسی قرار می‌گیرد. با پیشرفت بحث، مکاتب جبرانگاری^(۳) و مشکلات مربوط به آن، جبر علی و رابطه آن با آزادی فردی، رویکرد غیر جبری فیزیک جدید و مسائل بسیار جالب دیگر مورد توجه و بررسی قرار می‌گیرد. این فصل یکی از زیباترین فصل‌های کتاب است و هر چه در آن پیش می‌رویم با مطالب جالب‌تری مواجه می‌گردیم. موضوع این فصل به‌همراه فصل بعدی به فلسفه اخلاق مربوط می‌شود.

عنوان فصل بعدی «درست و نادرست»^(۴) است که در آن به مبنای اخلاق پرداخته می‌شود چه کاری درست است و چه کاری نادرست؟ چه چیز باعث می‌شود که کاری درست و اخلاقی و کاری دیگر نادرست و غیر اخلاقی باشد؟ چرا برخی کارها را غیر اخلاقی می‌دانیم؟ بخاطر مقررات؟ بخاطر مجازات؟ بخاطر عشق به دیگران؟ یا بخاطر گناه دانستن آن کار؟ برای هر یک از این پیشنهادها نظریه‌هایی وجود دارد که در اینجا طرح می‌شوند و سپس با مثال‌هایی، هر یک از این نظریات و ایرادهای آنها بررسی می‌گردند. بنظر نیگل عوامل فوق‌انگیزه‌های مناسب و کافی‌ای برای رعایت اصول اخلاقی فراهم نمی‌آورد. انجام ندادن یک کار نادرست فقط بخاطر عواقبش یا بخاطر عشق به دیگران یا بهر دلیل دیگر بیرون از خود نیست بلکه به این جهت هم هست که آن کار فی‌نفسه بد است. نیگل پایه‌ریزی اخلاق را بر مبنای دلوایسی و نگرانی بیواسطه به احوال سایر مردم، پایه‌ریزی اخلاق بر مبنایی بی‌بیدل می‌داند و استدلال نسبتاً طولانی برای آن می‌آورد چکیده این

What Does It All Mean? What Does It All Mean?

استدلال را اغلب در اندرزها شنیده‌ایم: «آیا می‌پسندید که دیگری با شما همان کاری را بکند که شما با او می‌کنید؟»

روند عملی این استدلال بدین منوال است که چون فرد فی‌نفسه بد بودن یک کار غیر اخلاقی را هنگامی که دیگران در مورد او انجام می‌دهند - یا با تصور آن - درک می‌کند، از اینرو خود، دیگر مرتکب آن عمل نمی‌شود.

بعد از بررسی استدلال فوق نیگل به سراغ این مسأله می‌رود که آیا درست و نادرست برای همگان یکسان است. او همانند فصل‌های دیگر اکثر نظرات مربوطه و ایرادهای وارد بر آنها را بزبانی ساده و بسرعت مطرح می‌نماید.

فصل هشتم، تحت عنوان عدالت، با این سؤال آغاز می‌شود که آیا غیر منصفانه است بعضی انسانها در ناز و نعمت متولد شوند و بعضی دیگر در فقر؟ اگر منصفانه نیست آیا لازم است که در مورد آن دست به کاری بزنیم؟ نابرابریهای موجود چقدر نامطلوبند؟ آیا حکومت‌ها باید قدرتشان را در جهت کاستن نابرابریهای از این قبیل - که قربانیانشان مسئول بروز آنها نیستند - بکار گیرند؟ بدین ترتیب در ادامه بحث به انواع نابرابریها و نحوه مبارزه با آن و مسئولیتی که حکومت‌ها در این مورد دارند پرداخته می‌شود. در مورد نابرابریها سؤالی که مورد بررسی قرار می‌گیرد اینست: کدامیک از عللی که سبب بروز نابرابریها می‌شوند ناروا هستند؟ و سؤالی که در مورد نحوه مبارزه با نابرابریها مورد بررسی قرار می‌گیرد این است: در مقابله با این نابرابریها کدام روشها درست‌اند؟

فصل نهم مربوط به مرگ است. آیا مرگ پایان کار است؟ اساساً چگونه می‌توان مرگ یا عدم خود را تصور نمود؟ چه دلایلی برای وجود حیات پس از مرگ وجود دارد و چه دلایلی بر علیه آن؟ آیا مرگ دهشتناک است؟

یا اینکه می‌تواند چیز خوبی باشد؟ اینها سؤالاتی هستند که نویسنده - این بار البته بیشتر از دیدگاه خود - در این فصل مورد بررسی قرار داده‌است.

فصل ده که آخرین فصل کتاب است به معنای زندگی اختصاص می‌یابد سؤال اینست که هدف و دلیل زندگی مان درکل چیست؟ آیا معنای زندگی را از درون آن باید جستجو کرد یا از بیرون نیز می‌توان برای آن هدف یا دلیلی جست؟ نظریات و مسائلی که در این زمینه وجود دارد به‌همراه نظر نویسنده در این فصل بررسی می‌شود.

یک ارزیابی بسیار کوتاه:

نیگل در این اثر مسائل فلسفی را بدون استفاده از واژه‌های تخصصی و بعضاً گمراه‌کننده، و بدون بردن اسمی از صاحب نظریات با طرح مثال‌های ساده و روزمره زندگی بخوبی توضیح می‌دهد. این روش او مانع آن می‌شود که خواننده در مواجهه با این متن فلسفی مرعوب یا سردرگم شود.

علی‌رغم آنچه که نویسنده متواضعانه در مقدمه کتاب اظهار می‌دارد، این کتاب حاوی مطالب بسیار جدیدی - حداقل برای دانشجویان فلسفه دانشگاههای ما - می‌باشد بطوریکه بجزرات می‌توان گفت که در زبان فارسی چنین کتابی که همه خصوصیات فوق را داشته باشد وجود ندارد.

لازم به یادآوریست که ترجمه این کتاب قرار است بزودی با ویراستاری و توضیحات استاد محترم جناب آقای مصطفی ملکیان به چاپ برسد.

پانوشته‌ها:

(۱) این کنفرانس تحت عنوان کنده‌کا و فلسفی برای

کودکان در برزیل برگزار شد.

2. dualism
3. physicalism
4. determinism
5. Right and Wrong

فردوسی

به مناسبت بزرگداشت ۲۵ اردیبهشت روز فردوسی شاعر حماسه‌سرا و حافظ گنجینه و کیان زبان و ملیت ایران، مراسمی در این روز در دانشکده علوم دانشگاه فردوسی مشهد برگزار شد.

در این مراسم پس از قرائت قرآن گریم و اعلام برنامه، نخست دکتر مشکوة‌الدینی رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی و سپس آقای دکتر جلیلی مدیرعامل مرکز خراسان‌شناسی ضمن سخنان کوتاهی دربارۀ این مراسم، به حضار خیرمقدم گفتند. سپس پیام مشترک «مرکز خراسان‌شناسی» و «دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر شریعتی» قرائت شد.

در بخشی از این پیام آمده است: نام فردوسی حماسه‌پرداز بزرگ ملی، استوارترین رشته پیوند ملیتهای ایرانی در سراسر گیتی و حماسه سترگش از عناصر و عوامل عمده فرهنگی در تمدن جهانی است. او به نظم‌آورنده داستانهایی است که جلوه‌گاه مظاهر فرهنگی و تجسم‌بخش آرزوها و نیازهای ستم‌دیدگان تاریخ در طول زمانهاست. درست است که شاهنامه یک منظومه رزمی مایه گرفته از داستانهای کهن قوم ایرانی است، اما این داستانها نه صبغه نژادی دارند و نه تعلق سرزمینی بلکه جلوه‌گاه اندیشه‌های والای انسانی و نمایشگاه رفتاری انسانهای برتر است. در یک سخن، سترگ مرد خراسانی از پشتوانه‌های عمده تمدن جهانی و از افتخارات بزرگ اقوام ایرانی است. بزرگداشت او و اختصاص دادن روزی به این منظور، تلاشی است عاشقانه در جهت تقویت فرهنگ ملی و شناساندن جلوه‌های مختلف مادی و معنوی آن. این تلاش هم می‌تواند ما را با خویشتن بیشتر آشنا کند و هم وسیله‌ای برای رسیدن دقیقتر و سریعتر به بازشناخت معنویت اسلامی و کوشش در بهتر شناساندن جلوه‌های مختلف فرهنگ ملی باشد تا همگان را در توانایی‌های خویش آگاهی دهد که به نیروهای عاطفی و معنوی خود تکیه کند و از این راه درخت بارمند معنویت و اخلاق اسلامی را بر همه جهان سایه گستر گرداند.

انجام هر صفحه ۵۳